

19. novembril möödus kakssada aastat esimese Vene ümbermaailmasõitja Adam Johann Krusensterni sünnist.

Juba noorukina pühendus A. J. Krusenstern meresõitja elukutsele. Kroonlinna mereväe kadetikorpusesse õppides sai ta sõbraks Juri Lisjanskiga, kellega koos juhtisid venelaste esimest ümbermaailmareisi aastatel 1803—1806. Sellest ekspeditsioonist võtsid osa ka Fabian Gottlieb Bellingshausen ja Otto Kotzebue, kes töid hiljem oma merereisidega Venemaal palju kuulsust. Pärast esimese ümbermaailmareisi edukat lõppemist tegeles A. J. Krusenstern teadusliku nõuandjana geograafiliste uurimuste alal väljapaistva kultuuritegelase N. P. Rumjantsevi juures. Peaaegu kõigi pikemate ekspeditsioonide ja ümbermaailmareiside organiseerimisel oli A. J. Krusenstern juhtivalt tegev, nii O. Kotzebue reisidel 1813—1814 ja 1823—1826, nii F. Bellingshauseni Antarkti-se-ekspeditsioonil, nii F. Wrangeli Kolõma-reisil kui ka teiste

täielikult teaduslike, see on nii röömustav ja ebaharilik, et mulle näib see peaaegu romantilisena.»

Pärast pikaajalist pedagoogilist tegevust Peterburis pöördus A. J. Krusenstern 1842. aastal lõplikult Kiltsti.

14. detsembril 1845 kirjutas Fr. R. Faehlmann Fr. R. Kreutz-

Sada kaksikümmend neli aastat on möödunud admiral Krusensterni surmast, aga Kiltsti rahvas on põlvest põlve edasi kandnud mälestuskatkendeid suurest meresõitjast. Mõisahoo-nes ei mäletata, kus nimelt olid tema teised eluruumid, aga raamatukogutuba on kohalikele elanikele üldtuntud. Et Krusensterni raamatukogu oma aja kohta tõesti erakordne oli, selgub tema väimehe T. Bernhardi noorusmälestustest. Kahe-kolme tuhande köiteline raamatukogu sisaldanud väga väärtuslikke saksa-, vene-, prantsus- ja ladinakeelseid teaduslikke raamatuid, nende seas palju reisikirju. Väga rikkalik olnud ka geograafiliste kaartide kogu. Erilist huvi ilmutanud ta hiina kultuuri vastu, olles oma reisidelt kaasa toonud kõrge kunstiväärtusega hiinaainelisi akvarelle, oli-

maale ning haruldast esemeid. Raamatukoguruum olnud koht, kus A. J. Krusenstern armastanud poolte päevade kaupa oma külalistele jutustada kaugetest maailmareisidest, illustreerides vestlusi arvukate joonistuste ja graafikudega.

Adam Johannil ja tema naisel Juhane Charlottel oli neli poega

A. J. Krusensterni surmapäeval abiellus tema tütre Charlotttega saksa diplomaat Theodor Bernhardt, kelle mälestusteraamatus „Jugenderinnerungen“ (1893) leidub huvitavaid seiku admiral Krusensterni elust Kiltsti ajajärgul. Bernhardi ema, omaaegne väljapaistev saksa kirjanik Sophie Tieck oli teist korda abiellunud Koeru Aruküla mõisaomaniku Karl Knorringuga. Ühel peol Liigvalla mõisas tutvus S. Tieck A. J. Krusensterniga, mille järgnesid vastastikused külaskäigud ja süvenes kahe perekonna vaheline sõprus. Nende vahete hulka, kellega Krusensternid ja Aruküla perekond läbi käisid, kuulus ka Tartu ülikooli professor Karl Morgenstern.

Bernhardi mälestustest selgub, et A. J. Krusenstern oli suur Venemaa patrioot, kes teenis raimustusega oma kodumaad. Erilist kiindumust avaldas ta oma sünnimaa Eesti vastu, kuid sinise püüratud silmaringiga ja trallitavast mõisnike seltskonnast ei leidnud ta endale mõttekaaslast. Ühele oma vanale madrusel Tarass Gledianovile, kes oli temaga koos teinud esimese ümbermaailmareisi, kinkis ta Kiltstis väikese talu. Madrus abiellus kohaliku talupojaga ja pidas oma majapidamist Bernhardi sõnade järgi nii korras nagu eeskujubokku laera.

Adam Johann Krusenstern

Eestiga seotud teadlaste K. E. Baeri, A. Middendorfi, F. Lütke jt. uurimismatkadel.

1826. aastal alustas A. J. Krusenstern oma pedagoogilist tegevust, algul Mereväe Kadetikorpusese direktorina, aga juba järgmisel aastal selle õppeasutuse juhina. Viimasele ametikohale jäi ta kuueteistkümneks aastaks. Kohe algul tegi ta selles Vene laevastiku tulevaste ohvitseride õppeasutuses rohkesti demokraatlikke uuendusi, mis töid talle kõrgemalt poolt mitmeid ebameeldivusi.

1801. aastal ostis Krusenstern Kiltsti ja Vorsti mõisa. Pärast oma kuulsat ümbermaailmareisi oli ta kuni 1809. aastani siin puhkusele, valmistades ette oma märkmete väljaandmist. 1815.—1822. a. elas ta jällegi pidevalt Kiltstis, kus koostas oma «Lõuna ookeani atlase». Kui akadeemik Karl Ernst Baer teda 1819. aasta suvel külastas, kirjutas ta sel puhul: «Leida meie armsa Eestimaa keskel inimest, kes elab

waldile, et ta peab ühe kaugel reisi ette võtma Kiltsti vana Krusensterni juurde. Kuid ei aidanud kauaks ka Faehlmanni arstivõimed. A. J. Krusenstern suri Kiltstis 24. augustil 1846. Arvestades tema suuri teeneid kodumaa ees, maeti ta tsari erikäsu kohaselt sama aasta 6. oktoobril Tallinna Toomkirikusse admiral Greighi kõrvale, sama admiral, kelle juhtimise all Krusenstern meresõjas rootslaste vastu seitsmeteistkümnendaastaselt sõjaväelisel teenistuskäiku alustas.

Adam Johann Krusenstern oli aulastatud Vene kõrgetimate ordenitega. Ta oli Vene Teaduste Akadeemia üliige, Tartu ülikooli audoktor, mitmete välismaiste teaduslike asutuste kirjavahetajaliige. Tema sajandal sünni-aastapäeval püstitati Peterburis Vassili saarele mereväe kadetikorpusese hoone ette tema mälestussammas. Kiltsti mõisahoonel seinal tuletab mälestustahvel meelde, et selles hoones elas ja suri esimene Vene ümbermaailmasõitja. Tema sünnikohas Hagudis avati 19. novembril sel aastal võimas põllukivi, mis peab sümboliseerima selle Eestimaalt pärineva maadeavastaja ja geograafi ülemaailmset kuulsust. Admiral Krusensterni nime kannavad maailmakaardil kolm saart, kaks väina, kaks neeme, üks asula, mägi, järv, laht, kalju.

ja kaks tütar. Huvitav on siinkohal märkida, et tema vennal Karl Friedrichil oli kahe naisega kokku kakskümmend last. Krusensternide kolmas poeg tuiseadmiral Paul Theodor (1809—1881) valis oma isa elukutse, olles väljapaistev meresõitja ja teadlane Neljateistkümnendaastase noorukina kaits ta oma esimesel ümbermaailmareisil, 1826.—1829. tegi ta admiral Friedrich Lütke juhtimisel kaasa teise maailmareisi. Hiljem võttis ta osa Soome lahe trigonomeetrilisest mõõdistamisest ja juhtis koos kraku Keyserlingiga ekspeditsiooni Petskora jõel, mille tulemusena andis välja Petsoori territooriumi kaardi. P. T. Krusenstern abiellus väljapaistva näitekirjaniku August Kotzebue tütre Wilhelminega. Nende abiellust sündis esimese lapsena Paul (1834—1871). Ka tema jätkas kuulsat vanaisa ja isa valitud meremeheelukutset, uuri-des peamiselt Põhja-Jäämere piirkondi.

H. JOONUKS 1

KILTSTI MOIS HOONE.

H. JOONUKSI foto